

‘Ga vooral zitten, maar weet waarop je zit’

en andere tips van een Rietveld-restaurator

In 1987 studeerde Jurjen Creman af als meubelrestaurator. Vijf jaar later mocht hij voor het Centraal Museum in Utrecht maar liefst 30 Rietveldmeubelen herstellen naar aanleiding van de grote overzichtstentoonstelling van 1992. Een vliegende start voor Creman, die de Utrechtse ontwerper (1888-1964) door en door zou leren kennen. De roodblauwe stoel, de zigzagstoel of de aluminiumstoel - voor hem kennen ze geen geheimen meer.

TEKST: CELINE DE GEEST

FOTO'S: BOB BRONSHOFF

Jurjen Creman restaureert al meer dan een kwarteeuw lang Rietveldmeubelen. De restaurator bevindt zich op een interessant snijvlak. Hij hoort bij de eerste lichting geschoolde restauratoren die zowel een kunsthistorische visie als het meubelmakers-ambacht meekregen. Voor de allerjongste state of the art restauratietechnieken studeerde hij misschien net te vroeg af, maar Jurjen Creman houdt nooit op met leren. Sinds zijn compagnon Jan Paul Folkers het in 2017 over een andere boeg gooide runt Jurjen het atelier samen met Han Jacobs, die hem al sinds 2006 assisteert. Aan de internationale stagiaires in het atelier geeft Jurjen op zijn beurt de ervaring die hij ondertussen verzameld heeft door. Vandaag de dag werkt Jurjen Creman met heel wat verschillende partijen samen: musea, particulieren, handelaren en veilinghuizen. Experts van Sotheby's, Christie's en Phillips en die van kleinere, Nederlandse veilinghuizen vinden hun weg naar hem. “We nemen alle aspecten van het werk op ons, van het onderzoek over een meubel waarvan niet helemaal zeker is wat het is, tot complete restauratie”, vertelt Jurjen. Een onbekend meubel probeer ik te duiden: het is origineel of niet, het is een vroeg stuk, een prototype, of een late productie. Op dit moment hebben we bijvoorbeeld een zigzagstoel staan van een particulier die eigenlijk

“De oplossingen die je bedenkt moeten uit de maaktechnieken komen.”

helemaal niet wist wat hij in huis had. Hij ging de inboedel van zijn schoonmoeder verkopen via een veilinghuis, dat de stoel opmerkte. Toen we de stoel onderzochten bleek dat het een prima mogelijks vooroorlogs stuk was. Inmiddels zijn we bezig met de restauratie.”

ZITTEN OP DE STOEL VAN DE MAKER

Maar Jurjen Creman restaureert ook andere meubelen, zowel historisch als van andere 20e-eeuwse ontwerpers, van art deco tot Amsterdamse School. Toch zijn die klussen voor Jurjen van een andere categorie dan zijn Rietveldrestauraties: “Bij Rietveld heeft onze specialisatie vooral veel te maken met de kennis over zijn werk. Bij alle andere 20e-eeuwse meubelen draait het om ervaring met bepaalde technieken en materialen. Heb je ervaring met stalenbuismeubelen, dan maakt het niet uit of het een stalenbuismeubel van Gispen is of van een onbekende

“Voor de waarde is het misschien niet ideaal, maar van een stoel die vijf keer overschilderd is weet je dat hij belangrijk was voor de eigenaar.”

men met wat ik gezien heb in de meubelen, op foto's en op tekeningen. Een voorbeeld van zo'n verhaal dat niet klopt is het flagrante misverstand rond Rietvelds aluminiumstoel. Samen met kunsthistoricus en taxateur Rob Driesen ging Jurjen Creman op zoek naar de waarheid over de stoel die zogenaamd uit het metaal van een neergestorte bommenwerper gemaakt was.

“Die stoel is in de oorlogsjaren gemaakt, en dat verhaal deed de ronde. Een duidelijk indianenverhaal, als je er goed over nadenkt. Het werd eerst geopperd door Peter Vöge, de schrijver van *The Complete Rietveld Furniture*, maar in een ander boek weerlegt hij het alweer. Toch moet het verhaal ergens een bron gehad hebben. Er was sprake van neergestorte bommenwerpers die Rietveld in de buurt van Utrecht kan hebben gezien. Als je kijkt naar die bommenwerpers, dan zie je dat die pilootstoelen van aluminium gemaakt zijn en hetzelfde soort gaten hebben. Misschien klopt het verhaal wel in die zin dat Rietveld geïnspireerd was door de stoelen van het vliegtuig.”

NIET AL GOUD WAT BLINKT

Onder meer dankzij het verhaal van de pilootstoel ligt Jurjen Cremans focus vooral bij de materialen en technieken. Steeds probeert hij zo dicht mogelijk bij het oorspronkelijke meubel te komen. Al betekent dat soms dat het meubel in kwestie wat glans verliest. “20e-eeuws design wordt altijd verzameld op basis van de naam van de ontwerper. De eigenaar wil dan ook vaak dat het meubel er precies zo uitziet als het strakke design dat het ooit was. Gelukkig realiseert men zich nu steeds vaker dat het om stukken gaat van meer dan 100 jaar oud, en dat je dat er gerust aan mag zien. Wil je

ontwerper. Hetzelfde geldt voor plywood: of het nu gaat om een stoel van Eames, Aalto of Breuer, je ervaring met het materiaal is wat telt.” Het verschil zit volgens Jurjen in de schaal waarop Rietveldmeubelen gemaakt werden. Al wordt de iconische roodblauwe stoel nu al geruime tijd – beperkt – industrieel vervaardigd door Cassina, bij Rietveld zelf was het steeds een kleinschalige, handmatige productie.

Jurjen Creman: “Bij grote producenten zoals Thonet en Gispén werd een industrieel proces gevolgd, daar kwamen grote aantallen uit de fabriek gerold. In de meubelen van Rietveld is meer ambacht en handvaardigheid te herkennen. Om die meubelen te kunnen duiden moet je als restaurator soms op de stoel van de maker gaan zitten. Om de ontwikkeling en vervaardiging van de meubelen te begrijpen moet je niet alleen de geschreven bronnen, foto's en tekeningen

bestuderen. Het meubel zelf is de belangrijkste bron.” Maakt Jurjen dan zelf ook meubels? Het antwoord is neen, want hij is restaurator. “Maar we maken wel reconstructies om ervan te leren. We proberen een stuk te maken met een bepaalde techniek, en met de lijm en al het andere materiaal uit die tijd. En dan begrijp je: dat we maar vier exemplaren kennen van die ene Rietveldstoel is eigenlijk logisch, want het ding is een ramp om te maken. Daarom heb je ambacht nodig, en niet enkel onderzoek.”

BOMMENWERPER ALS VOORBEELD

Jurjen Creman is dus kritisch voor kunsthistorische bronnen. Volgens hem vergeten de kunsthistorici soms gewoon goed te kijken naar een object. “Er is van alles geschreven over Rietveld: hij denkt zus, of zijn meubelen zijn zo”, zegt de restaurator. “Dikwijls merk ik dat die teksten niet overeenstem-

een strakke buisstoel, dan koop je beter een moderne stoel of laat je een replica maken." Maar wat kan je dan precies verwachten wanneer je een 20e-eeuws designmeubel binnen brengt bij Creman? "Bij restauraties van Rietveldmeubelen proberen we soms terug te gaan naar die eerste verflaag, want dan kom je dicht bij het beeld van het oorspronkelijke meubel. Die heeft in de handel ook meer waarde. We kregen in het atelier bijvoorbeeld een roodblauwe stoel van een handelaar binnen die zwart overschilderd was, een vroeg exemplaar uit de jaren twintig. De prijs voor de restauratie was best pittig, en dus besloot de handelaar hem eerst zo te verkopen. Dat lukte niet, dus hebben we hem toch intensief gerestaureerd en met behulp van een lazer de zwarte laag er af gekregen. De stoel, die daarna dicht bij zijn originele vorm stond, was in geen tijd verkocht."

KIJKEN MAG, AANKOMEN NIET

Toch moet niet elk meubel per se naar de originele vorm teruggebracht worden. Bij stoelen van een massaproductent zoals Thonet zal Jurjen die moeite bijvoorbeeld niet nemen: daar wordt minder terughoudend gerestaureerd zodat ze er weer goed uitzien en te gebruiken zijn. Maar vind je er op zolder één uit het midden van de 19e eeuw, in originele staat, ga die dan alsjeblieft niet meer gebruiken, vraagt Jurjen. "Je kan er namelijk veel uit aflezen: hoe zagen de originele gevlochten matjes

eruit, wat was de glansgraad en de kleur van de afwerking?" Het verschil zit in de exclusiviteit: hoe unieker de stoel, hoe terughoudender de restauratie. Daarom maakt Jurjen Creman ook een onderscheid tussen gebruikstukken en kijkstukken. "Een meubel is een gebruikstuk, maar vanaf het moment dat het deel uitmaakt van een museale collectie wordt het een kijkstuk. Een kijkstuk wordt niet meer gebruikt, en dus hoeven de laden in een kast niet meer goed te glijden en mag een stoel een beetje gammel zijn. Als de originele stoffering een

"Een onbekend meubel probeer ik te verklaren: origineel of net niet, een vroeg stuk, een prototype, of een late productie."

“Of het nu gaat om een stoel van Eames, Aalto of Breuer, je ervaring met het materiaal telt.”

beetje doorzakt maar het beeld van de originele stoel goed weergeeft, dan is dat voor het museum geen probleem. Maar tegen de particulier met een meubel in huis zeg ik: de laden moeten goed glijden en op een gammele stoel mag je niet zitten, want als hij doorzakt zijn we veel verder van huis. We restaureren om verder verval tegen te gaan.” Een goed voorbeeld is Rietvelds zigzagstoel, die Jurjen geregeld over de vloer krijgt, gemaakt tussen de jaren 30 en 80. “Sommige mensen hebben er in de jaren 70

vier van gekocht voor bij een tafel”, vertelt de restaurator. “Ze zijn zo’n 5.000 euro per stuk waard; best veel voor een eettafelstoel. Zolang ze constructief in orde zijn kun je die gebruiken. Weet waar je op zit, weet hoeveel geld het waard is dus wees een beetje voorzichtig en ga niet enorm leunen, maar gebruik je stoel. Heb je een ietwat gammele zigzagstoel uit de jaren 30, die nog helemaal oorspronkelijk is, dan is die zes of zeven keer zoveel waard. Daar ga je beter niet meer op zitten, het is een kijkstoel.”

HET MUSEUM, DAT BEN JIJ

Soms moet Jurjen Creman dus aan zijn particuliere klanten vragen om zelf museum te spelen. Hebben ze een gammele stoel met versleten stof, nog helemaal origineel, dan is die zo meer waard dan wanneer er weer een constructief sterk meubel met een nieuwe stoffering van gemaakt wordt. Aan hen wordt gevraagd de stoel aan de kant te houden en spaarzaam te gebruiken. Andere keren is een tussenoplossing mogelijk: “Als je als particulier tien mooie stoelen rond je tafel hebt staan, gammel maar in originele staat, kan je er enkele tussenuit halen waarmee je niets doet. Ze mogen aan de tafel blijven staan, maar je zorgt ervoor dat niemand er nog op zit – want hoe vaak zit je met tien rond de tafel? De andere knappen we op en mogen wel dagelijks gebruikt worden.” Heeft u een oud design-meubel in huis dat door de jaren heen wel opgeknapt en overschilderd is? Geen nood, want ook die kunnen nog waarde hebben. “Ik ken maar één vooroorlogs Rietveldmeubel dat niet opnieuw geschilderd is”, zegt Jurjen. “Ongeveer alles is opnieuw geschilderd, maar is dat slecht? Voor de waarde is het misschien niet ideaal, maar een stoel die vijf keer overschilderd is geeft ook aan dat hij belangrijk was voor de eigenaren. De stoel is er nog steeds omdat ze er goed voor gezorgd hebben. Als iemand op versleten stofferingen blijft zitten toont dat eigenlijk aan dat die persoon niet de moeite nam om ervoor te zorgen. Dat is het lastige aan gebruiksstukken.”

EEN ECHTE NAMAAKSTOEL

Een ander onderscheid, soms moeilijker vast te stellen, is dat tussen vals en echt. Want wat is een echte Rietveldstoel? Er zijn meubelen die voor de oorlog door Rietveld en zijn vaste meubelmaker Van de Groenekan gemaakt werden en dankzij hun zeldzaamheid minstens enkele honderdduizenden euro’s waard zijn. Er zijn

ook de meubelen gemaakt na de dood van Rietveld door zijn meubelmaker, waarvoor tegenwoordig enkele tienduizenden euro's betaald wordt. De stijging in waarde van die postuum gemaakte meubelen merkte de hierboven vermelde Rob Driessen al in 2013 op, toen hij er in COLLECT een artikel over schreef. En dan zijn er nog de namaak en de vervalsingen, niet noodzakelijk hetzelfde fenomeen.

Jurjen legt uit: "De tekeningen en aanwijzingen om zelf een roodblauwe stoel te maken vind je gemakkelijk terug op internet. Iedere bouwkundestudent in Nederland heeft wel zo'n stoel gemaakt. Zolang dat voor jezelf is en die stoel bij jou in de woonkamer staat, is het geen vervalsing. Ook niet als je overlijdt en je kinderen later de stoel op het internet verkopen. Het wordt pas een vervalsing als je hem echt probeert na te maken, met een vals etiket en een mooi verhaal voor op de veiling, waar die voor een astronomisch bedrag verkocht wordt. En helaas gebeurt dat." "Rietvelds meubelmaker heeft veel zigzag-

"Helaas zijn er ook vervalste Rietveldmeubelen via veilinghuizen en handelaren in particuliere collecties terechtgekomen, en zelfs bij enkele internationale musea."

stoelen gemaakt. Afhankelijk van wanneer hij ze maakte vertonen die altijd wel wat verschillen maar er zit een constante lijn in. Wanneer ik een dozijn afwijkingen zie, dan klopt het niet. Helaas zijn er ook vervalste meubelen via veilinghuizen en handelaren in particuliere collecties terechtgekomen, en zelfs bij enkele internationale musea. Ik probeer voor mezelf zoveel mogelijk meubelen van Rietveld te documenteren - en dus ook deze valse exemplaren. Het komt wel eens voor dat ik op een later tijdstip naar oude foto's kijk en ik opeens zie dat een bepaald stuk vals blijkt te zijn, terwijl ik daar aanvankelijk niet van uit was gegaan. Het zit in kleine nuances."

MEER WETEN

Atelier Jurjen Creman

Van Diemenstraat 410
1013 CR Amsterdam
www.folkerscreman.nl

Taxateur Rob Driessen

Olympisch Stadion 24-28
1076 DE Amsterdam
www.robdiriessen.com